

SISÄLLYS

JOHDANTO.....	11
---------------	----

OSA 1 PEDAGOGISEN TUKEMISEN PERUSTEET

LAADUKKAAN VARHAISKASVATUKSEN JA ESIOPETUKSEN ARVOPERUSTA.....	18
Laadukasta kasvatusta ja pedagogiikkaa.....	18
Varhainen vahvuusperustainen tuki jokaiselle lapselle.....	20
Laadukas ammatillinen työote jokaisen lapsen parhaaksi.....	23
Educare-malli.....	24
PEDAGOGISET ASIAKIRJAT KARTTANA LAPSEN TUKEMISEEN.....	26
Varhaiskasvatussuunnitelma on upea työkalu arkeen.....	26
Lapsen kasvun ja oppimisen tuki esiopetuksessa.....	29
Yleinen tuki kuuluu jokaiselle lapselle.....	32
Pedagoginen arvio.....	33
Tehostettu tuki.....	33
Pedagoginen selvitys.....	35
Erityinen tuki on vahvin tuen taso.....	36
Tuen tasolta toiselle.....	38
Mitä tulee kirjata pedagogiseen suunnitelmaan?.....	39
Lapsen vahvuudet ja kiinnostuksen kohteet.....	39
Lapsen onnistumisen hetket.....	40
Lapsen haasteet ja tuen tarpeet.....	41
Pedagogisen toiminnan tavoitteet.....	42
Pedagogiset ratkaisut tarvittavaan tukeen.....	45
Lapsen näkökulma omiin asioihinsa.....	47
LASTA KUNNIOITTAVAT KIRJAAMISEN TAVAT.....	48
Vaa’an kaksi puolta.....	48
Keskiössä ratkaisukeskeinen pedagoginen kirjoittaminen.....	50
Pedagogiset asiakirjat ja lääketieteelliset diagnoosit.....	54

Pedagoginen jatkumo asiakirjoissa.....	56
Jokainen lapsi kuullaan ja huomioidaan yksilönä.....	58
Pedagogisen suunnitelman tarkoitus.....	59
MITEN PEDAGOGINEN SUUNNITELMA YHDISTETÄÄN LAPSEN ARKEEN?	62
LÄHTEET	65

OSA 2 TARKKAAVUUS JA TARKKAAVUUDEN PULMAT

TARKKAAVUUS AIVOJEN KANNALTA	75
YMPÄRISTÖN MERKITYS LAPSEN TARKKAAVUUTEEN	77
TARKKAAVUUDEN JAOTTELEMINEN	79
Tarkkaavuuden suuntaaminen.....	80
Tietoinen tarkkaavuuden suuntaaminen.....	80
Tiedostamaton tarkkaavuuden suuntaaminen.....	81
Tarkkaavuus on aivoprosessien yhteistyötä.....	82
Tarkkaavuuden ylläpitäminen.....	82
Tarkkaavuuden jakaminen.....	84
Tarkkaavuuden siirtäminen.....	85
Impulssikontrollin herkkyys vaikuttaa lapsen tarkkaavuuteen.....	86
AKTIIVISUUDEN JA TARKKAAVUUDEN HÄIRIÖ	87
Tarkkaavuuden pulmia jo vauvoilla?.....	87
Tarkkaavuuden pulmien yksilöllisyys.....	88
Kiinnostavat neljä kirjainta A-D-H-D.....	89
Häiriö, ominaisuus vai vahvuus?.....	91
PEDAGOGINEN TUKI LAPSEN TARKKAAVUUTEEN	94
Pedagoginen tuki lapsen tarkkaavuuden suuntaamiseen.....	95
Pedagoginen tuki lapsen tarkkaavuuden ylläpitämiseen.....	97
Pedagoginen tuki lapsen tarkkaavuuden jakamiseen.....	100
Pedagoginen tuki lapsen tarkkaavuuden siirtämiseen.....	102
Pedagoginen tuki lapsen aktiivisuuteen.....	103
Pedagoginen tuki lapsen impulsiivisuuteen.....	106
LÄHTEET	108

OSA 3 TOIMINNANOHJAUSJÄRJESTELMÄ JA SEN TOIMINNAN VAIKEUDET

MISSÄ TOIMINNANOHJAUS SIJAITSEE JA MITÄ SIIHEN LIITTYY?	116
Toiminnanohjauksen kulmakivet: inhibitio, joustavuus ja työmuisti.....	118
Toiminnanohjauksen toiminnot – osista kohti kokonaisuutta.....	120
Toiminnanohjauksen merkitys lapselle.....	123
TOIMINNANOHJAUKSEN TAITOJEN KEHITTÄMINEN	125
MITEN TOIMINNANOHJAUKSEN VAIKEUDET NÄKYVÄT LAPSEN ARJESSA?	128
PEDAGOGINEN TUKI TOIMINNANOHJAUKSEEN	132
Pedagoginen tuki toiminnan suunnitteluun.....	133
Pedagoginen tuki toiminnan aloittamiseen.....	137
Pedagoginen tuki vaiheittaiseen etenemiseen.....	139
Pedagoginen tuki joustavuuteen.....	141
Pedagoginen tuki toiminnan valmiiksi saamiseen ja toiminnan arviointiin.....	143
LÄHTEET	146

OSA 4 TUNNESÄÄTELYN TAIKOT JA VAIKEUDET

KURKISTUS TUNNEPULMIEN TAAKSE	151
MITÄ TUNTEET OVAT?	155
Miten tunteet toimivat ja näkyvät?.....	156
Tunteiden kirjoa.....	159
Aggressio tunteena ja etenevänä toimintana.....	162
TUNNEJÄRJESTELMÄT AIVOTASOLLA	165
TUNNESÄÄTELYN KEHITTÄMISEEN VAIKUTTAVIA TEKIJÖITÄ	168
Tunnetaidot osana lapsen sosioemotionaalista kompetenssia.....	168
Kiintymyssuhteet osana lapsen tunnetaitojen kehittymistä.....	170
Kasvatustyyli osana lapsen tunnetaitojen kehittymistä.....	171
PEDAGOGINEN TUKI LAPSEN TUNNE- JA VUOROVAIKUTUSTAITOIHIN	173
LÄHTEET	184

OSA 5 HAHMOTTAMISEN TAIDOT JA VAIKEUDET

HAHMOTTAMISEN PALAPELI	189
Hahmottamisen vaikeudet hankaloittavat lapsen arkea.....	190
Miten hahmottamista selvitetään?.....	191
HAHMOTTAMISEN TAIDOJEN KEHITYMINEN	193
Kehon hahmottaminen alkaa jo ennen syntymää.....	193
Pieni lapsi hahmottaa näkönsä ja käsiensä avulla ympäristöä.....	194
Objektin tunnistamisen tärkeä taito.....	195
Tilan ja suuntien hahmottaminen.....	195
Myöhemmin kehittyvät hahmottamisen taidot.....	196
LAPSEN HAHMOTTAMISEN PULMIEN ILMENEMINEN	197
Hahmottamisen visuaaliset ja spatiaaliset puolet.....	198
Visuaalinen hahmottaminen.....	198
Spatiaalinen hahmottaminen.....	199
Hahmottamisen kaksi erilaista reittiä aivoissa.....	201
Ventraalinen reitti.....	203
Dorsaalinen reitti.....	204
Hahmottamisen toimintojen nelikenttämalli.....	205
1 Löydä ja tunnista.....	206
2 Muokkaa ja kokoa.....	206
3 Sijoita ja suhteuta.....	206
4 Liiku ja suunnista.....	207
Nelikentän merkitys lapsen pedagogisessa tukemisessa.....	207
MIKSI HAHMOTTAMISEN PULMAT TULISI TUNNISTAA JA HUOMIOIDA JO ENNEN KOULUIKÄÄ?	209
PEDAGOGINEN TUKEA HAHMOTUSVAIKEUKSIIN	212
Yleiset tukitoimet.....	213
Ympäristön merkitys lapsen hahmottamiseen.....	216
Hahmottamisen tukeminen toistuvissa päivittäisissä tilanteissa.....	216
Pedagoginen tuki lapsen visuaaliseen hahmottamiseen.....	218
Pedagoginen tuki lapsen visuomotoriikan taitoihin.....	220
Pedagoginen tuki lapsen keuhahmotukseen.....	221
Pedagoginen tuki lapsen tilan ja suuntien hahmottamiseen.....	223
LÄHTEET	227

OSA 6 LUKEMISEN JA KIRJOITTAMISEN VALMIUDET JA VAIKEUDET

LUKITAIDON PERUSPILARIT	234
FONOLOGINEN TIETOISUUS	237
MITÄ OVAT LUKEMISEN VAIKEUS JA LUKIVAIKEUS?	239
MITÄ TIEDÄMME LUKEMISEN VAIKEUKSIEN TAUSTASTA?	242
LUKU- JA KIRJOITUSTAIDON KEHITTYMINEN	245
Luku- ja kirjoitustaidon porrasmalli.....	245
Frithin lukemisen kolmen kehitysvaiheen malli.....	247
Høienin ja Lundbergin lukemisen kaksikanavainen prosessimalli.....	248
MITKÄ TEKIJÄT ENNUSTAVAT LUKIVAIKEUTTA?	250
Jokelteleva lapsi kokeilee äännteitä.....	250
Sanat antavat lapselle kielen työkaluja.....	252
Huomioi, miten lapsi puhuu.....	253
Lukutaidon osa-alueet.....	254
Tekninen lukutaito.....	255
Luetun ymmärtäminen.....	258
PEDAGOGINEN TUKI LUKITAITOON	261
LÄHTEET	267

OSA 7 MATEMAATTISET TAIDOT JA VAIKEUDET

MITEN MATEMAATTISTEN TAIDOJEN OPPIMISVAIKEUKSIA MÄÄRITELLÄÄN?	276
MITEN MATEMAATTISET TAIDOT ALKAVAT KEHITTYÄ LAPSELLE?	278
Matemaattisten taitojen talo alkaa rakentua varhaiskasvatuksessa.....	279
Ympäristö herkistää ja kannustaa lasta matemaattisten perustaitojen harjoitteluun.....	280
Varhaiset taidot ennustavat koulussa matematiikan oppimista.....	282
NELJÄ KESKEISTÄ MATEMAATTISTA TAITOKOKONAIKUUTTA	283
1 Lukumäärien erojen havaitseminen eli lukumääräisyyden taju.....	283
2 Laskemisen taidot.....	284
3 Matemaattisten suhteiden ymmärtäminen.....	286
Matemaattis-logiset taidot ovat keskiössä lapsen varhaisvuosina.....	286
Ymmärrys matemaattisten symbolien käytöstä.....	288
Aritmeettiset periaatteet.....	288
Paikka-arvo ja kymmenjärjestelmä.....	289
4 Aritmeettiset perustaidot.....	289
MATEMAATTISIA TAIDOJA SELITTÄVÄT KIELELLISET JA KOGNITIIVISET TEKIJÄT	291
Työmuistivalmiudet ennustavat matemaattisten taitojen oppimiskykyä.....	291
Tarkkaavuus ja toiminnanohjaus osana matemaattisten taitojen käyttämistä.....	293
Kielelliset taidot ovat yhteydessä matemaattisten taitojen kehittymiseen.....	294
PEDAGOGINEN TUKI MATEMAATTISIIN TAITOIHIN	296
Miten tukea matemaattisten taitojen oppimista kielellisten pulmien yhteydessä?.....	296
Avainasemassa lapsen motivaatio.....	298
Innokkuutta ja uteliaisuutta lapsen oppimiseen ympäristön voimin.....	299
Varhaiskasvatussuunnitelma tarjoaa oivaltamisen iloa matematiikkaan.....	301
LÄHTEET	306
LOPUKSI	308

JOHDANTO

Varhaiskasvatus ja esiopetus ovat jokaiselle lapselle kehityksen ja taitojen oppimisen kulta-aikaa. Tämä kirja on tarkoitettu sinulle, joka olet kiinnostunut lapsen kehityksestä ja sen vahvuusperustaisesta tukemisesta. Voit olla varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen nykyinen tai tuleva ammattilainen. Voit myös olla lapsen huoltaja tai muu läheinen. Upeaa, että sinäkin haluat olla mukana auttamassa, ymmärtämässä, tukemassa ja ohjaamassa lasta. Me voimme varhaisvuosina huomata runsaasti ennuksmerkkejä lapsen erilaisista valmiuksista, taidoista ja mahdollisista taitopuutteista – ja pystymme myös saavuttamaan paljon erityiskasvatuksen ja vahvuusperustaisen erityispedagogiikan keinoin.

Kehitykselliset pulmat ja oppimisen vaikeudet juontuvat nykytutkimuksen mukaan usein lapsen varhaiskehityksestä. Osa pedagogisen tuen tarpeista on vahvasti näkyvissä jo varhain. Esimerkiksi tarkkaamattomista, aggressiivisista tai levottomista lapsista ollaan usein huolissaan jo lapsen ensimmäisinä elinvuosina. Osa taitopuutteista tai suoranaيسista vaikeuksista näkyy vasta myöhemmin kouluiässä lapsen harjoittellessa lukemaan, kirjoittamaan ja laskemaan. Tässä kirjassa lähestytäänkin pedagogista tukea monesta näkökulmasta ja ponnistaen monenlaisista hyvin konkreettisista lapsen tuen tarpeista varhaisvuosina.

Monesti alkuopetuksessa luokanopettaja tai erityisopettaja tunnistaa lapsen taitopuutteita ja määrittelee lapselle pedagogisia tukitoimia kouluun. Jos ja kun osaamme tarkkailla merkkejä kehkeytyvistä perustaidoista, keskittymisen, toiminnanohjauksen, tunnepulmien ja oppimisvaikeuksien osatekijöitä on näkyvissä jo varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen aikana. Näiden lapselle hankalien kohtien tunnistaminen on avainasia. Kun huomaamme ne, voimme suunnitella, miten pedagogisesti tuemme ja autamme lasta kohti parempia taitoja yhteistyössä kollegojen kanssa.

Pedagogisen tuen tarkoituksena on tunnistaa lapsen tuen tarpeet ja ehkäistä varhaisessa vaiheessa oppimisen pulmia sekä hankalien asioiden, tilanteiden tai

taitopuutteiden kasautumista. Pedagoginen moniammatillinen tuki on lapsen turvana myönteisessä kasvussa ja uusien taitojen oppimisessa.

Moninaisten pedagogisen tuen tarpeiden taustalla on todennäköisesti hermoston kehitykseen liittyvää rakenteellista tai toiminnallista erilaisuutta. Myös perinnöllisyydellä näyttäisi olevan vahva yhteys esimerkiksi lapsen levottomuuteen tai oppimisen vaikeuksiin. Kasvuympäristölläkin on tuki merkityksensä. Usein pulmakohtiin on yhdistetty myös varhaiseen sikiökauteen ja lapsen syntymään liittyviä biologisia tekijöitä, kuten keskisuus ja vauvan alhainen syntymäpaino. Niin ikään äidin raskaudenaikainen päihteidenkäyttö voi näkyä lapsessa keskittymisen tai oppimisen pulmina. Tässä teoksessa ei ole kuitenkaan tarkoitus listata syitä tai syyllisiä vaan lisätä näkökulmia pedagogisen tuen tarpeen taustaan ja samalla lisätä meidän kaikkien aikuisten ymmärrystä siitä, minkä takia lapset toimivat tai oppivat yksilöllisesti eri tavoilla.

Kun ymmärrämme asiaa paremmin, ymmärrämme myös varhaisen vaiheen pedagogisen tuen tarpeen tärkeyden. Meidän tulee tukea jokaista lasta yksilöllisine tarpeineen ja jo olemassa olevine taitoineen. Olipa lapsen kehitysvaihe, tausta tai tilanne mikä tahansa, varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa ehkäistään myöhempiä vaikeuksia ja vahvistetaan kehityksen ja oppimisen suotuisia vaikutuksia kohti alkuopetusta. Kiitos, kun olet siinä mukana.

Lainsäädäntö ohjaa jokaista varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen ammattilaista lapsen tuen tarpeiden varhaiseen tunnistamiseen ja niiden perusteella valittuihin laadukkaisiin tukimuotoihin. Tähän teokseen on otettu näkökulmia moninaisiin tuen osa-alueisiin, joista on tullut paljon kyselyjä niin lasten huoltajilta kuin varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen ammattilaisilta koulutuksissa ja viesteissä.

Ehkä eniten olen saanut kysymyksiä ja käynyt keskustelua lasten säätelytaidoista. Siksi nostankin säätelytaidoista tarkkaavuuden, toiminnanohjauksen ja tunnesäätelyn vahvasti esiin tässä kirjassa. On tärkeää lähteä tukemaan lapsen säätelytaitoja jo varhaisessa vaiheessa. Myös lapsen hahmottamisen taidot näkyvät laajalti niin varhaiskasvatuksessa, esiopetuksessa kuin sen ulkopuolisessa lapsen arjessakin. Ammatillaiset myös ehkä tunnistavat hahmottamisen pulmia vajavaisesti alle kouluikäisillä lapsilla, minkä vuoksi aiheen käsittely on tarpeen tässä teoksessa. Tiedostamme tärkeitä lukemisen, kirjoittamisen ja laskemisen valmiuksia ja osaitaitoja jo ennen kuin nämä perustaidot kehittyvät. Varhaisilla valmiuksilla onkin ennen koulutien alkua tärkeä paikkansa pedagogisen tukemisen käsikirjassa.

Varhaiskasvatus ja esiopetus tarjoavat hyvän maaperän kehittää lapsen taitoja tutkituilla ja toimivilla, lasta innostavilla vahvuusperustaisilla menetelmillä ja tukikeinoilla. Vanhempien ja varhaiskasvatuksen ammattilaisten kannattaa ohjata lasta negatiivisen palautteen sijasta kohti toimivia toimintamalleja. Tukea tarvitsevalle lapselle tulee suunnitella pedagogisia tukitoimia sekä aikuisen ohjausta hankalilta tuntuissa asioissa ja tilanteissa. Lapset, joilla on jonkinasteisia kehitykseen liittyviä riskejä ja taitopuutteita, hyötyvät eniten laadukkaasta varhaiskasvatuksesta ja esiopetuksesta. Laadukas tapa toimia erityispedagogisine toimintamenetelmineen tuottaa parhaimman tuloksen kaikille lapsille. Sen vuoksi jokainen lapsi tulisi saattaa laadukkaaseen kasvatukseen piiriin, jossa voidaan ensinnäkin tunnistaa tuen tarve ja toisekseen pedagogisesti tukea lasta jo varhaisessa vaiheessa ennen koulutien alkamista. Varhaiskasvatuksessa tehdään arvokas pedagoginen pohjatyö lapsen koulutietä varten.

Tässä teoksessa käyn läpi yleisimpiä lapsen arjen olemiseen ja monenlaiseen oppimiseen liittyviä taitoja ja vaikeuksia sekä niiden pedagogista tukemista. Lähestyn pulmakohtia nimenomaan lapsen kehittyvien taitojen näkökulmasta. Aloitan lapsen aivoista ja niiden kehittyvistä prosesseista, jotta voit paremmin ymmärtää tuen taustatekijät. Lapset kehittyvät eri tahtiin, ja osalla lapsista on esimerkiksi sukurasitusta joihinkin tuen tarpeina näyttäytyviin asioihin. On tärkeää huomata, ymmärtää ja sisäistää, että jokaisen lapsen kanssa voidaan kuitenkin päästä eteenpäin ja kehittää taitoja, jotta saadaan paremmat valmiudet oppia esimerkiksi keskittymistä, itsehillintää, lukemista, kirjoittamista ja laskemista. Jokainen kirjan osa alkaa teeman taustoituksella ja selittämällä, joiden tarkoituksena on tuentarpeen ymmärtäminen ja tukitoimien monimuotoisuus. Pedagogiset tukitoimet ovat aina osan lopussa.

Kirjan ensimmäinen tavoite on tarjota varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen ammattilaisille lisää tietoa siitä, mitä arkeen ja uuden oppimiseen liittyvät vaikeudet ovat ja miten ne näyttäytyvät alle kouluikäisillä lapsilla. Toivon, että jokainen ammattilainen ja myös huoltaja osaa kiinnittää kirjan lukemisen jälkeen yhä vahvemmin huomiota näihin myöhempiä oppimisvaikeuksia ennakoiviin merkkeihin ja valmiuksiin lapsessa ja tunnistaa lapsen pedagogisen tuen tarpeen.

Tiedon ja ymmärryksen lisäämisen ohella *kirjan toisena tavoitteena* on tarjota ideoita ja tutkimusperustaista tietoa toimivista pedagogisen tuen muodoista varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa. Esittelen hyvin arkisia ja konkreettisia pedagogisen tuen käytänteitä jokaisessa kirjan osassa. Samat tuen muodot toimivat toki myös

lapsen kotona ja muissa ympäristöissä osana kasvatusta. Kun hankalien osatoimintojen tausta selkenee, on helpompi huomata, miten ja miksi lapsi tarvitsee tietynlaisia tukea varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa. Jokaisella lapsella on lakisääteinen oikeus saada tarvitsemaansa tukea. Usein suhteellisen pienilläkin toimilla on suuri vaikutus lapsen taitojen kehittämiseen.

Kirjan kolmas tavoite on tarjoilla näkökulmia lapsen vahvuusperustaiseen tukemiseen ja sen merkitykseen lapsen kehityksessä. Monet lapsen kehittymässä olevat taidot ja myös taitopuutteet heijastuvat hyvinkin nopeasti lapsen psyykkiseen hyvinvointiin. Taitopuutteet voivat näkyä defensesseinä eli lapsen automaattisina puolustuskeinoina, esimerkiksi vahvoina tunnereaktioina, käyttäytymisongelmina, aggressiivisuutena tai itkuisuutena. Tämä vaikuttaa lapsen ajatuksiin itsestä, omasta osaamisesta ja taitojen kehittymisestä, ja haasteet voivat myös nakertaa motivaatiota harjoitella puuttuvaa tai kehittyvää taitoa. Ammattilaisena sinun on tärkeä tiedostaa, miten voit samalla pedagogisesti tukea lasta kohti myönteistä kehitystä ja minäkäsitystä.

Lopuksi vielä muistutan, että on merkityksellistä, millä termeillä puhumme kehityksellisistä asioista ja mahdollisista taitopuutteista niin lapselle kuin toisille aikuisille, kuten kollegoille, moniammatilliselle työryhmälle sekä myös lapsen kotiväelle. Pyydän sinua huomioimaan, korostetaanko ongelmakeskeisyyttä ja viljelläänkö häiriö-, vaikeus- ja ongelmanastoa vai olemmeko mieluummin ratkaisukeskeisiä ja luomme uskoa myönteiseen kehitykseen ja uusien taitojen oppimiseen. Kun käänämme vaikeuden tai ongelman taidoksi, huomaamme, että taitoa voi harjoitella ja kaikkien lasten taidot kehittyvät. Oivallamme myös samalla, mikä on pedagogisen tuen tarkoitus ja perustelu: kehittää lapsen taitoja ja auttaa eteenpäin!

Asiat ovat hyvin, kun lapsen pedagogisen tuen taustalla oleva tuen tarve ymmärretään ja tuki suunnitellaan, toteutetaan ja arvioidaan laadukkaasti. Tämän takia aloitankin tämän kirjan pedagogisen tukemisen periaatteista, lapsen pedagogisten asiakirjojen laadukkaasta laadinnasta ja suunnitelman viemisestä käytännön arkeen työkaluksi sinulle ja kollegoillesi. Tuen toteuttamiseen osallistuvat kaikki lapsen kanssa toimivat aikuiset, jokainen omasta näkökulmastaan tai omalla tavallaan. Eri-tyisopettaja ei yksin pysty tukemaan eikä ehkä ole edes paikalla kaikissa tilanteissa, vaan tarvitaan jokaista lapsen kanssa työskentelevää aikuista toteuttamaan oma osuutensa tukemisesta. Yhteistyö on ylivoimaa!

Tärkeä osa pedagogista tukea on myös sanoittaa lapsen kehittymistä, nähdä pieniäkin lapsen onnistumisen hetkiä ja iloita monista lapsen taidoista, vaikka osa niistä on vielä kehittymässä. Näin nähdään lapsi kokonaisuutena, valloittavana omana itsenään.

Rakennetaan jokainen lapsi vahvaksi! ☆

Salossa lokakuun päivinä vuonna 2020

Erja Sandberg

OSA 1

PEDAGOGISEN TUKEMISEN PERUSTEET

Kasvatus ja opetus pohjautuvat kasvatustieteeseen ja tarkemmin pedagogiikkaan. Pedagogiikalla tarkoitetaan niitä periaatteita ja menetelmiä, joilla kasvatus ja opetus järjestetään. Tässä osassa tarkastelen lähtökohtia pedagogiselle toiminnalle.

Kun pohditaan tukea tarvitsevan lapsen opetusta ja kasvatusta, lisätään kasvatustieteen työkalupakkiin erityispedagogiikan monet keinot tukea, auttaa ja ohjata tukea tarvitsevia lapsia. Seuraavilla sivuilla näkökulmani on vahvasti erityispedagoginen.

Tämän osan tarkemmiksi näkökohdiksi olen valinnut laiskääteiset ja varhaiskasvatuksen sekä esiopetuksen perusteiden mukaiset toimintatavat – pedagogisen prosessin. Se sisältää lapsen havainnoinnin, pedagogisen suunnittelun, suunnitelmien kirjoittamisen, suunnitelman toteuttamisen ja toteutuksen arvioinnin peruseriaatteita.

LAADUKKAAN VARHAISKASVATUKSEN JA ESIOPETUKSEN ARVOPERUSTA

Aloitetaan laadukkaista toimintatavoista ja työotteesta varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa. Hoito, kasvatusta ja opetustoiminta pohjautuvat lainsäädäntöön ja opetussuunnitelman perusteisiin. Lisäksi voidaan paikallisesti, esimerkiksi kunnan omissa suunnitelmissa, sopia tietyistä tarkemmista painopisteistä tai menettelyistä. Jokaisen ammattilaisen tulee noudattaa lainsäädäntöä ja opetussuunnitelmaa. Seuraavassa esittelen näkökulmia laadukkaaseen pedagogiikkaan, ammattilaisen työotteeseen sekä vahvuusperustaiseen toimintakulttuuriin, jossa tehdään työtä jokaisen lapsen kasvun ja oppimisen eduksi.

LAADUKASTA KASVATUSTA JA PEDAGOGIIKkaa

Jokainen lapsi oppii omaan tahtiinsa ja itselleen soveltuvilla menetelmillä. Oppimisen avuksi tarvitaan laadukasta pedagogiikkaa ja usein myös monialaista pedagogista tukea. On tärkeä tiedostaa, miten jokainen lapsi oppii ja kehittyy ja miten sinä voit edistää lapsen taitojen kehittymistä. Oppimisen variaatioita ja yksilöllisyyttä on paljon.

Pedagogiikka on laadukkaan varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen arvoperusta. Pedagogiikalla tarkoitellaan suunnitelmallista ja tavoitteellista toimintaa. Se perustuu tutkittuun tietoon, ammatillisesti johdettuun toimintatapaan ja ammattilaisten toteuttamaan laadukkaaseen toimintaan. Pedagogiikka näkyy kautta linjan lapsen

hoidossa, kasvatuksessa ja opetuksessa – varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen toimintakulttuurissa. Opetussuunnitelmien perusteet painottavat pedagogiikkaa yhä enemmän myös lapsen henkilökohtaisissa suunnitelmissa.

Lapsi kehittyy yksilönä ja yhteisön jäsenenä läpi varhaisvuosien. Kasvatuksen, opetuksen ja ohjauksen avulla lapsi pystyy tulemaan tietoisemmaksi itsestään, omista kehittyvistä taidoistaan, osaamisestaan sekä ympäröivästä maailmasta. Voimme opettaa lapselle tärkeitä arvoja ja luontaista, innostavaa kasvun asennetta kaikkeen arjen toimimiseen ja oppimiseen. Vähitellen lapsi oppii toimimaan vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa. Palautteen avulla voimme innostaa ja motivoida lasta oppimaan lisää. Päämääränä on lapsen laaja-alainen osaaminen.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2018) määritellään viisi toisiinsa linkittyvää ja nivoutuvaa laaja-alaisen osaamisen osa-aluetta:

1. Ajattelu ja oppiminen
2. Kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu
3. Itsestä huolehtiminen ja arjen taidot
4. Monilukutaito ja tieto- ja viestintäteknologinen osaaminen
5. Osallistuminen ja vaikuttaminen

Kaikilla näillä osa-alueilla tarvitaan myös toimivia pedagogisia menetelmiä ja tarvittaessa laadukasta pedagogista tukea, jotta jokainen lapsi voi oppia tarvittavat asiat itsestään ja ympäristöstään.

VARHAINEN VAHVUUSPERUSTAINEN TUKI JOKAISELLE LAPSELLE

Vahvuusperustaiseen tukeen kuuluvat laadukas pedagogiikka, monet erityispedagogiset tukimuodot sekä ratkaisukeskeisyys. Myös positiivisen psykologian mukaisia myönteistä minäkuvaava rakentavia elementtejä hyödynnetään kaikessa varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen toiminnassa. Vahvuusperustaisuus lähtee yhteisöstä ja sen toimintakulttuurista. Vahvuusperustaiset toimintatavat näkyvät myös työhyvinvointina yhteisössä. Luontevasti vahvuusperustaisuus siirtyy työyhteisöstä jokaisen aikuisen työtoteeksi ja lasten kanssa käytettäviksi käytännön menetelmiksi.

Vahvuusperustaisen toimintakulttuurin monet näkökulmat muovaavat lapsen ajatuksia itsestään, toisista yhteisön jäsenistä, tärkeistä yhteisistä arvoista, myönteisen vuorovaikutuksen merkityksestä, turvallisesta ilmapiiristä, yhteistyöstä sekä arjen vahvuusperustaisista toimintatavoista. Yhteisön toimintakulttuuri on osaksi tietoisesti yhdessä rakennettua ja osaksi tiedostamatonta. Me kaikki voimme vaikuttaa siihen, millaista yhteisöä vahvistamme. Hyvinvointia ei annostella ulkopuolelta vaan sitä rakennetaan, kehitetään ja vahvistetaan yhteisön sisällä. Jokaisen yhteisön jäsenen tulisi tunnistaa merkityksellisyytensä ja myös vastuunsa, niin että aivan jokainen rakentaa myönteistä ja ratkaisukeskeistä toimintakulttuuria koko yhteisön parhaaksi – niin aikuisten kuin lastenkin.

Jokainen lapsi, myös jokainen tukea tarvitseva lapsi, tarvitsee varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa osaamisen tunnistamista, vahvuuksien sanoittamista ja onnistumisen kokemuksia. Onnistumiset motivoivat lasta harjoittelemaan lisää ja ottamaan haltuun uusia taitoja. Onnistumisen kokemukset myös vahvistavat tärkeitä ryhmään kuulumisen ja osallisuuden tuntemuksia. Onnistumiset rakentavat lapselle kasvun asennetta eli ymmärrystä siitä, että jokainen pystyy oppimaan lisää tuen tarpeista huolimatta. Vain harjoittelemalla meidän kaikkien taidot vahvistuvat ja kehittyvät. Kannustavalla ja ohjaavalla myönteisellä palautteella sekä onnistumisen kokemuksilla voimme rakentaa jokaista lasta vahvemmaksi varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa. Vahvuusperustaisilla laadukkailla toimintatavoilla ja pedagogisilla menetelmillä on vaikutusta jokaisen lapsen myönteiseen minäkäsitykseen, itseluottamukseen, oman osaamisen tunnistamiseen sekä itsestä ja toisista välittämiseen.

Samat vahvuusperustaisen tuen elementit tulisi olla käytössä myös jokaisen lapsen muissa ympäristöissä, kuten kotona.

Varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen kasvun ja oppimisen tuki kohdennetaan sekä suoraan lapselle että koko lapsiryhmälle varhaisen tunnistamisen jälkeisin monipuolisin pedagogisin menetelmin. Samalla kiinnitetään huomiota lapsen ympäristöön ja määritellään ratkaisuja siten, etteivät ympäristötekijät vahvista lapsen kasvun tai oppimisen pulmia. Lisäksi on tärkeää tarkastella aikuisten toimintatapoja ryhmässä. Toimivatko kaikki aikuiset lapsen yksilöllisen vahvuusperustaisen tukemisen kannalta parhaalla mahdollisella tavalla? Ensisijaisesti lapsen tukitoimet toteutetaan varhaiskasvatus- ja esiopetusryhmässä yksilöllisten tuen tarpeiden mukaan. Myös erityistä tukea tarvitseva lapsi integroidaan lähtökohtaisesti omaan esiopetusryhmäänsä, jossa aikuiset yhteisvoimin vastaavat suunniteltujen tukitoimien toteutuksesta.

Lapsen ympäristöä voidaan räätälöidä hänelle suotuisaksi esimerkiksi varmistamalla ympäristön fyysinen, psyykinen ja sosiaalinen esteettömyys ja turvallisuus. Pedagogisina tukitoimina voidaan muokata ympäristöä, poistaa häiriötekijöitä, jakaa ryhmää eri tiloihin ja kiinnittää huomiota ympäristön aistiärsykkeisiin, kuten taustameluun, kirkaaseen valaistukseen ja lapsen tuntoaistimuksiin.

Vahvuusperustaisen tuen tärkeimpänä elementtinä pidän kuitenkin yhteisön vuorovaikutustaitoja. Jokaisen aikuisen tulee tiedostaa, mihin kiinnittää huomiota lapsessa – onnistumisiin vai epäonnistumisiin – ja miten antaa ohjaavaa palautetta. Monet tukea tarvitsevat lapset, kuten energiset ja tarkkaamattomat lapset, saavat pienestä pitäen paljon negatiivista palautetta, jopa kymmeniä kertoja päivässä. Lapsi oppii nopeasti, että tekeepä hän mitä tahansa, aikuiset toruvat häntä käyttämällä ei- ja älä-kieltä. Lapsen toiminnan taustalla on kuitenkin taitopuutteita, kuten tarkkaavuuden säätelytaitojen kehittymättömyyttä. On hyvä tehdä itselleen selväksi, että negatiivinen palaute lapselle ei kehitä puuttuvaa taitoa. Negatiivinen palaute rikkoo lasta ja heikentää esimerkiksi itseluottamusta ja minäkäsitystä. Aikuiset yrittävät monesti ohjata lasta oikeaan suuntaan kielloilla. Se ei kuitenkaan toimi. Kehotan sinua kääntämään ei-kielen myönteiseksi ja ohjaaviksi sanoiksi. Näin lapsi tietää, mitä häneltä odotetaan ja miten hän voi toimia aikuisen edellyttämällä tai tilanteen vaatimalla tavalla. Tilannetta voisi verrata laadukkaaseen karttaan. Anna lapselle sellaisia toimintaohjeita, joilla pääsee eteenpäin taidoissa.

Vahvuusperustainen tuki alkaa siitä, että kasvattaja ja opettaja huomioivat, mitä ja miten he sanoittavat lapselle ja toki myös työyhteisön kesken. Jokaisen aikuisen tulee tiedostaa myös se, miten aikuisen palaute vaikuttaa lapseen, lapsen toimintaan, käyttäytymiseen, motivaatioon, osallistumiseen, kehitykseen ja hyvinvointiin. Jokaisen ammattilaisen velvollisuus on rakentaa jokaista lasta vahvaksi, ei rikkoo yhdenkään lapsen myönteistä kehitystä.

Pahimmillaan runsas negatiivinen palaute saattaa muodostaa tarkkaamattomalle lapselle negatiivisuuden kehän. Väitöstutkimukseni (Sandberg 2016) mukaan usein negatiivisuuden kehä alkoi jo lapsena, vahvistui vähitellen ja johti yhä moninaisempiin ongelmavyhteisiin, heikkoon itsetuntoon sekä kielteiseen minäkäsitykseen. Negatiivisuuden kehä vaurioitti lapsen psyykkistä kehitystä. Tutkimukseni kohdistui tarkkaavuuden pulmiin ja sen monialaiseen tukemiseen tukea tarvitsevien henkilöiden ja koko perheiden näkökulmasta. Osallistujat kertoivat minulle, että he kokivat jo lapsena olevansa huonompia ja vähäarvoisempia toisiin lapsiin verrattuna, koska he eivät jaksaneet keskittyä hälyisässä lapsiryhmässä eivätkä pystyneet toimimaan aina odotusten vaatimalla tavalla.

Lapsi voi myös kokea, ettei hän osaa asioita. Siksi hän ei halua edes yrittää mitään ja välttelee tekemistä, koska hän uskoo saavansa joka tapauksessa negatiivista palautetta. Kannattaa muistaa, että lapsen motivaatio asiaa kohtaan voi olla heikko vain negatiivisen palautteen pelossa. Tämä ei kerro mitään siitä, osaako lapsi tehdä pyydetyn tai toivotun asian.

Käyttäytymisemme vaikuttaa niin sanottu negatiivisuuden vinouma. Sillä tarkoitetaan negatiivisen palautteen moninkertaista voimaa positiiviseen palautteeseen nähden. Muistamme helpommin pieleen menneet tai harmittavat asiat ja pettymykset ja samalla ohitamme onnistumiset. Jokaiselle lapselle tulisi antaa tutkimusten mukaan vähintään kolminkertaisesti, mielellään viisinkertaisesti positiivista palautetta negatiiviseen verrattuna, jotta negatiivisuuden vinouma saataisiin kompensoitua. Tämä palautteenantomäärä voi toteutua silloin, kun lapsella ei ole suuria tuen tarpeita. Väitän, että se ei tällä hetkellä toteudu jokaisen lapsen kanssa, jolla on esimerkiksi tarkkaavuuden pulmia. Negatiivinen palaute ruokkii vahvasti itseään ja jää lapsen mieleen vahvana muistijälkenä vuosikymmeniksi, aina aikuisuuteen saakka. Negatiivinen palaute saa myös lapsen itse uskomaan, ettei hänestä ole tekemään monia pyydettyjä asioita. Palautteenannon psyykkinen kerrannaisvaikutus on siten huomattava.

Negatiivisuuden kehä tulee kääntää myönteisyyden kehäksi, mitä vahvistetaan positiivisella palautteella, ratkaisukeskeisyydellä, onnistumisen kokemuksilla ja pienillä osatavoitteiden mukaisilla kehityksillä. Sinulla on näihin ratkaisun avaimet laadukkaassa pedagogisen tuen suunnittelussa, toteuttamisessa ja arvioimisessa.

LAADUKAS AMMATILLINEN TYÖOTE JOKAISEN LAPSEN PARHAAKSI

Ammattimainen positiivinen johtajuus kuuluu olennaisena osana laadukkaaseen työyhteisön toimintaan. Positiivisella johtajuudella tarkoitan jo esimiestasolta lähtevää vahvuusperustaista työtettä, jossa tunnustetaan myönteisen vuorovaikutuksen merkitys ihmisten välisessä toiminnassa. Positiivinen johtajuus pohjautuu positiivisen psykologian tärkeisiin näkökulmiin esimerkiksi palautteenantotaidoista, työyhteisön innostamisesta ja työhyvinvoinnin vaalimisesta. Esimies on aidosti läsnä, kuuntelee alaisiaan, luottaa keskustelun voimaan ja antaa säännöllisesti myönteistä palautetta työntekijöidensä osaamisesta, onnistumisesta ja kehitymisestä työyhteisössä. Positiivisena johtajana toimivalla esimiehellä on ratkaisukeskeinen työote myös työyhteisön hankalissa tilanteissa.

Jokaisen lapsen laadukas hoito, kasvatusta ja pedagogiikka rakentuvat ammattilaisten yhteistyönä. Varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen moninaiset ammattilaiset ovat rikkaus ja toimivat yhdessä jokaisen lapsen eduksi. Jokainen ammattilainen tuo kokonaisuuteen oman osaamisensa ja näkökulmansa. Tarvitsemme jokaista – niin rai-kasta, uutta ja innokasta tiimiläistä kuin kokenutta, varmoin ottein toimivaa ammattilaista ja kaikkia siltä väliltä.

Lapsi oppii monenlaisia taitoja kaikissa päivän toiminnoissa. Lasten oppimisen ja kasvun kannalta yhtä merkityksellisiä ovat ohjatut tilanteet kuin myös toiminnalliset hetket eteisessä, leikeissä, ulkoilussa ja ruokailussakin. Jokainen yhteisön ammattilainen on tekemisissä niin kasvatuksen, hoidon kuin opetuksenkin kanssa oman tehtävänsä ja vastualueensa mukaisesti. Moniammatillinen laadukas työote edellyttää yhteisön jokaisen aikuisen ydinosaamisen ja vastuiden tunnistamista ja

tunnustamista. Moninaiset koulutukset ja osaamisperusta ovat varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa meille kaikille tuttuja. Ne ovat rikkaus. Silti voimme aina oppia uutta. Olemme kiinnostuneita jokaiseen lapsen liittyvistä näkökulmista ja janoamme uutta käytännönläheistä tutkimustietoa ja toimivia arjen menetelmiä. Osalla henkilöstöstä on jo valmiiksi laajempi ja osalla suppeampi koulutus, mutta kaikki täydentävät toisiaan, oppivat uutta ja luovat uusia näkökulmia yhdessä. Henkilöstön jäsenet ovat yhteensä enemmän kuin osiensa summa. Jokainen varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen ammattilainen on tärkeä yhteisön jäsen niin lapsille kuin aikuisillekin.

Laadukas varhaiskasvatus rakentuu vastuullisista moniammatillisista tiimeistä ja työyhteisöistä, jotka kokonaisuutena vastaavat eri-ikäisten lasten monenlaisiin yksilöllisiin tuen, kasvatuksen ja hoidon tarpeisiin. Jokaisen ammattilaisen osaamista tulee kunnioittaa ja hyödyntää kaikkien lasten ja koko työyhteisön parhaaksi. Moniammatillista yhteistyötä voidaankin pitää varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen laadun takeena. Ratkaisukeskeinen, vahvuusperustainen, jokaista lasta arvostava ja kunnioittava vuorovaikutus on laadukkaan varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen ydin.

EDUCARE-MALLI

Suomessa alle kouluikäisten lasten kanssa on käytössä niin sanottu educare-malli, joka muodostuu sanoista *education*, opetus ja kasvatus, sekä *care*, hoito. Alun perin tämä on ollut perheille tarjottua sosiaalipalvelua, kunnallista päivähoitopalvelun ja lapsille tarjottavan pedagogiikan yhdistelmää. Päivähoidon tarkoituksena oli mahdollistaa lapsen huoltajien työssäkäynti. Nykyäänkin educare-malli tarkoittaa näiden kolmen osatekijän eli hoidon, kasvatuksen ja pedagogiikan toteuttamista yhtenä kokonaisuutena lapsille samassa ympäristössä. Päivähoito on vaihtunut varhaiskasvatukseksi varhaiskasvatuslain (540/2018) myötä.

Elementit nivoutuvat limittyen toisiinsa. Lasta opetetaan, hoidetaan ja kasvatetaan samassa yhteisössä monissa arjen toistuvissa rutiineissa, erikseen suunniteltavissa

tuokioissa ja pedagogisessa toiminnassa. Laadukas hoito sisältää myös laadukkaan kasvatuksen ja opetuksen ja toisinpäin. Pienillä lapsilla varhaiskasvatus painottuu hoidolliseen toimintaan ja esikoululaisten kanssa pedagogiseen toimintaan. Educare-mallissa tarkoituksena on laadukas ja vuorovaikutteinen toiminta, ja erityisesti lapsilähtöinen toiminta.

PEDAGOGISET ASIAKIRJAT KARTTANA LAPSEN TUKEMISEEN

Käytössämme on monenlaisia pedagogisia asiakirjoja. Ne vaativat paljon työaikaa niin lapsen havainnoimiseen, asioista keskustelemiseen kuin konkreettisen suunnitelman laatimiseenkin. Pedagogiset asiakirjat ovat upeita arkeen linkittyviä työkaluja jokaiselle ammattilaiselle. Varhaiskasvatussuunnitelma on yksi pedagogisista työkaluistamme. Varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjataan lapsen tavoitteita ja rakennetaan kuljettavaa polkua niitä kohti erilaisin menetelmin.

VARHAISKASVATUSSUUNNITELMA ON UPEA TYÖKALU ARKEEN

Jokaisella lapsella on oikeus saada suunnitelmallista ja tavoitteellista hoitoa, kasvatusta ja opetusta. Kullekin lapselle laaditaan henkilökohtaisesti varhaiskasvatuksessa, niin päivähoitossa kuin perhepäivähoidossakin, varhaiskasvatussuunnitelma eli vasu lapsen hoidon, kasvatuksen ja opetuksen toteutumiseksi.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet määrittelevät suunnitelman monia tavoitteita ja suunnitellun pedagogisen tuen johdonmukaisen jatkumon lapsen varhaisvuosina aina esiopetukseen saakka. Suunnitelman tavoitteena on taata lapselle pedagogista ja tavoitteellista hoitoa, kasvatusta ja opetusta. Tavoitteena on myös saada lapsi näkymään yksilönä suunnitelmassa. Suunnitelman luomisvaiheessa tulee pysähtyä pohtimaan yksilöllisesti lasta kokonaisuutena vahvuuksineen, kehittymisen kohteineen ja mahdollisine tuen tarpeineen.

Varhaiskasvatustilain mukaisesti vasuun kirjataan lapsen kasvatuksen, hoidon ja oppimisen kannalta pedagogisesti merkitykselliset tavoitteet ja menetelmät (ks. luku Mitä tulee kirjata pedagogiseen suunnitelmaan?). Suunnitelmaan asetetut tavoitteet tulee konkretisoida menetelmiksi, joita lapsen kanssa käytetään. Varhaiskasvatussuunnitelma muodostaa myös tavoitteellisen lapsen mukaan kehittyvän jatkumon. Sen takia lapsen kanssa käytettäviä toimintatapoja tulee arvioida säännöllisesti. Jatkuvuus peilaa myös tulevaisuuteen, joten henkilöstön tulisi pohtia, millaista varhaiskasvatusta tämän lapsen kanssa tulee toteuttaa.

Suunnitelman laatimiseen osallistuvat kaikki lapsen hoitoon, kasvatukseen ja opetukseen liittyvät henkilöt. Lapsen ja hänen huoltajiensa osallistuminen varhaiskasvatussuunnitelman laadintaan on tärkeää. Mikäli lapsella on lisäksi kuntoutusta tai muita varhaiskasvatuksen ulkopuolisia tukitoimiin liittyviä ammattilaisia rinnallaan, hekin osallistuvat huoltajan luvalla vasun tekemiseen omasta näkökulmastaan. Sinun kannattaakin pohtia, miten sinä toimit silloin, jos lapsen perheen kanssa ei ole esimerkiksi yhteistä kieltä tai lapsen huoltajat eivät ole kiinnostuneet suunnitelman laadinnasta. Silloinkaan et voi ohittaa heitä prosessin eri vaiheissa. Suunnitelman avulla voidaan tehdä näkyväksi myös huoltajien ja monialaisten ammattilaisten kanssa tehtävää yhteistyötä.

Vasua on kuvattu osuvasti kartaksi jokaiselle lapselle. Se on myös kartta lapsen tukemiseen. Karttavertaus konkretisoi ajatuksen, miten upea työväline suunnitelma voi olla, kunhan se tehdään pedagogisesti laadukkaalla tavalla. Kun ammattilaisilla on ajantasainen, paikkansapitävä ja riittävän yksityiskohtainen käytännön menetelmiin painottunut kartta, on helpompi löytää perille.

PEDAGOGISEN KARTAN AVULLA SAAT TIETÄÄ SEURAAVAT ASIAT:

- ◇ lapsen tämänhetkinen lähtötilanne: missä ollaan nyt?
- ◇ lapsen pedagogisen toiminnan tavoitteet: mihin halutaan päästä?
- ◇ toimet lapsen tavoitteiden saavuttamiseksi: mitä reittiä kuljetaan?
- ◇ pedagogisten toimintatapojen arviointi: päästiinkö haluttuun paikkaan?

Mikäli sinulla tai kollegoillasi ei ole karttaa käytössäsi jokaisen lapsen kanssa, päämäärään pääseminen voi olla mahdotonta. Ainakin se on huomattavasti vaikeampaa ja tehottomampaa. Jos sinulla on kartta eli suunnitelma käytössäsi, mutta karttasi on vain suurpiirteinen ja siihen on merkitty vain isot linjat ilman yksityiskohtia, joudut tekemään arjessa enemmän työtä löytääksesi perille. Voit myös unohtaa jonkin tavoitteen tai käytännön menetelmän kyseisen lapsen tavoitteeseen pääsemiseksi. Siksi jokaiselle lapselle on tärkeää tehdä kartaksi laadukas varhaiskasvatussuunnitelma. Se helpottaa sinua ja antaa laatua omalle työllesi.

Kartan tekeminen alkaa yhteisön esimiestasolta. Kartasta vastuullisten työntekijöiden työaika on määriteltävä siten, että sen rajoissa on mahdollista tehdä jokaiselle lapselle pedagogisesti laadukas suunnitelma koko yhteisön arjen työvälineeksi. Toivon, että käytät aikaa laadukkaan suunnitelman laadintaan ja pidät vasun tekoa ammatillisesti merkittävänä työtehtävänä, karttana työhösi. Varhaiskasvatussuunnitelman sisällöt tulee suunnitella ja kuvata niin täsmällisesti, selkeästi ja konkreettisesti, että ne toimivat työvälineenä ja karttana lapsen pedagogisen tuen toteuttamiseksi parhaalla mahdollisella tavalla. Suunnitelman tulee olla lapsen oma, joten sitä ei voi kopioida toisen lapsen suunnitelmasta. Lapsen tulee näkyä, ja hänet tulee tunnistaa suunnitelmasta yksilönä. Lapsen tulee myös saada osallistua suunnitelman tekemiseen, ja siksi hänen mielipiteensä täytyy ottaa huomioon.

Vasun laatimisesta vastaa varhaiskasvatuksen opettaja. Varhaiskasvatuksen erityisopettaja osallistuu suunnitelmatyöhön lapsen tuen tarpeen tunnistamisessa, konkreettisen tuen toteuttamisen kirjaamisessa, tuen seurannassa ja arvioinnissa. Myös lapsen tukeen liittyviin ratkaisuihin otetaan kantaa vasussa. Näitä ovat esimerkiksi pedagoginen toiminnan eriyttäminen, ryhmien joustava muuntelu, lapsen ympäristön muokkaaminen, lapsikohtainen ohjaaminen, pienryhmätoiminta sekä lisäkommunikaation, kuten kuvien tai viittomien käyttäminen. Kirjaukset helpottavat tuen jatkuvuutta ja auttavat myöhemmin arviointiprosessissa.

Kirjaaminen kuuluu lapsen oikeusturvaan ja varmistaa samalla ammattilaisen oman selustan. Laadukkaan suunnitelman dokumentointi varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden ohjaamalla tavalla kuuluu työhösi ja ammattiisi. Tukitoimien kirjaaminen velvoittaa ammattilaisia tuen järjestämiseen ja järjestelmälliseen toteuttamiseen varhaiskasvatuksessa. Tukea tarjotaan lapselle niin kauan kuin se on tarpeellista. Varhaiskasvatussuunnitelman toteutumista ja lapsen tuen tarvetta tulee

lakisääteisesti tarkistaa vähintään kerran vuodessa ja useammin, mikäli lapsen tuen tarpeet sitä edellyttävät.

Kuntatasolla pedagogisen tuen määrittämisen periaatteissa voi olla eroavaisuuksia esimerkiksi sen mukaan, minkä hallintokunnan alla toimitaan varhaiskasvatuksessa. Osassa kuntia varhaiskasvatuksessa on jo selvästi määritelty periaate, että lapsen tuen taso määritellään vastaavasti kuin esiopetuksessa ja perusopetuksessa. Tämä perustuu kolmiportaiseen lapsen kasvun ja oppimisen tukimalliin. Varhaiskasvatuksen hallinnollisissa dokumenteissa tätä ei kuitenkaan määritellä ennen esiopetuksen alkamista. Varhaiskasvatustilaki määrittelee lapsen tuen tarpeet ja pedagogiset ratkaisut tuen toteuttamiseen ilman kolmiportaista tuen jaottelua. Mikään ei kuitenkaan estä ottamasta porrastusta jo varhaiskasvatuksessa käyttöön, ja moni kunta on tehnytkin niin. Voit tutustua tarkemmin seuraavassa alaluvussa tämän lakisääteisen tukimallin kolmen tason – yleisen, tehostetun ja erityisen tuen – jaotteluun, menetelmiin ja eriävyksiin esiopetuksessa.

LAPSEN KASVUN JA OPPIMISEN TUKI ESIOPETUKSESSA

Esiopetus on tavoitteellista toimintaa lapsen kasvun, kehittymisen, oppimisen ja hyvinvoinnin vahvistamiseksi. Esiopetuksesta ja sen tavoitteista määrätään esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa ja sitä täydennetään paikallisilla opetussuunnitelmilla. Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteiden laatimista ohjaavat perusopetuslaki (628/1998) ja -asetus (852/1998) sekä esiopetuksen tavoitteita määrittävä valtioneuvoston asetus (422/2012). Lasten osaamistasolle ei aseteta opetussuunnitelmassa yhteisiä tavoitteita. Lasten yksilöllisesti pohditut tavoitteet hyödyttävät kasvua ja oppimista parhaiten. Esiopetuksessa kehitetään lasten laaja-alaista osaamista. Tällä tarkoitetaan taitojen, tietojen, arvojen, asenteiden ja tahdon muodostamaa kokonaisuutta.

Heti esiopetuksen aluksi jokaiselle lapselle laaditaan henkilökohtainen esiopetuksen oppimissuunnitelma (LEOPS). Laadukkaan esiopetuksen varmistamiseksi

ryhmän jokaisen aikuisen tulee tukea lapsen kasvua ja oppimista esiopetuksen oppimissuunnitelman mukaisesti. Monialainen yhteistyö niin työyhteisön sisällä kuin tarvittaessa myös esiopetuksen ulkopuolelle on tärkeää. Varhaiskasvatussuunnitelman tavoin LEOPS pedagogisena asiakirjana on tärkeä työkalu arjessa. Esiopetuksen oppimissuunnitelman lisäksi vahvempaa tukea tarvitseville lapsille tulee laatia myös oppimissuunnitelma tai henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma (HOJKS) esiopetusvuoden alussa.

Esiopetussuunnitelmaan kirjataan lapsen taitoja, kehittymistä ja mahdollista tuen tarvetta. Pedagogisessa asiakirjassa suunnitellaan tavoitteellista toimintaa seuraavien näkökulmien ja kirjattavien osa-alueiden pohjalta: lapsen vahvuudet ja mielenkiinnon kohteet, arjen taidot kuten pukeutumisen, ruokailun ja siisteyden taidot, tunne- ja vuorovaikutustaidot, työskentelytaidot kuten tarkkaavuus ja toiminnanohjaus, karkea- ja hienomotoriset taidot, hahmottamisen taidot, kielelliset taidot sekä matemaattiset valmiudet. LEOPSiin tulee aina kirjata lapsen ajatuksia itsestään, osaamisestaan sekä esiopetusvuodesta. Myös huoltajan näkökulma tulee kirjata.

Esiopetuksessa noudatetaan perusopetuslain mukaista tukijärjestelmää, koska lapset kuuluvat esikoulussa perusopetuslain piiriin. Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa käytetään lapsen tuesta nimitystä kasvun ja oppimisen tuki, mikä soveltuu paremmin alle kouluikäisille lapsille. Sama tuen järjestelmä on perusopetuksessa nimellä oppimisen ja koulunkäynnin tuki. Suomessa esiopetuspäivä nivoutuu osaksi päiväkodin arkea varhaiskasvatuksen toimintaympäristössä. Henkilöstö sovittaa tukitoimet samassakin ympäristössä toimivaan varhaiskasvatukseen ja esiopetukseen lainsäädännön mukaisesti.

Kasvun ja oppimisen tuen järjestelmä on porrastettu kolmeen tasoon: yleiseen, tehostettuun ja erityiseen tukeen. Samantyyppisiä pedagogisia tuen muotoja käytetään kaikilla tasoilla lukuun ottamatta erityisopettajan kokoaikaisia palveluja, jotka ovat käytössä vain korkeimmalla erityisen tuen tasolla. Tuen moninaisuus, tehokkuus ja tiiviys erottaa tukijärjestelmän askelmat toisistaan. Usein monialaiset tuen muodot täydentävät toisiaan. Esimerkiksi lapsella voi olla tarkkaavuuden ja toiminnanohjauksen pulmia samassa arjen tilanteessa. Lapsi tarvitsee silloin molempiin osa-alueisiin säännöllistä pedagogista tukea yhtäaikaaisesti. Mikäli vain toista

osa-aluetta tuetaan, lapsen toimiminen ja oppiminen voi hankaloitua tai jopa estyä. Pedagogisen tuen monet muodot ja ratkaisut täydentävät toisiaan.

Esiopetuksen pedagoginen tukeminen jatkaa viivytyksettä siitä, mihin pedagoginen tuki varhaiskasvatuksen puolella päättyi. Lähtökohtina esiopetuksen kasvun ja oppimisen tukitoimille ovat aina lapsen vahvuudet ja toisaalta lapsen taitojen kehittymisen tarpeet samaan tapaan kuin varhaiskasvatuksessakin. Lasta havainnoidaan ja pedagogisen tuen tarvetta arvioidaan. Monesti lapsen pedagogisen tuen tarve on alkanut jo varhaiskasvatuksessa. Esiopetuksessa hyödynnetään aiempia varhaiskasvatussuunnitelmia ja niiden hyödyllisiksi arvioituja pedagogisen tuen menetelmiä ja ratkaisuja. Kun lapsi jatkaa esiopetusvuoden jälkeen alkuopetukseen, tulee lapsen esiotetustietojen ja pedagogisten asiakirjojen toimiviksi arvioitavine pedagogisine tukimuotoineen siirtyä alkuopettajalle ja mahdollisesti erityisopettajalle. Lasta tuetaan jatkumon prosessiperiaatteella molempiin suuntiin: varhaiskasvatuksesta esiopetukseen ja esiopetuksesta perusopetukseen.

Joskus tukea tarvitseva lapsi aloittaa esikoulun ilman aiempien pedagogisten asiakirjojen tietoa. Lapsi on voinut olla esimerkiksi kotihoidossa, tai hänet on voinut adoptoida ulkomailta. Tällöin lasta havainnoidaan ja mahdollisen tuen tarve karotitetaan esiopetuksen aluksi mahdollisimman pian. Pedagogista tukea tulee tarjota lapselle heti tuen tarpeen havaitsemisen jälkeen. Jokaisella aikuisella on vastuu lapsen kasvun ja oppimisen pedagogisesta tukemisesta. Tukitoimien tulee olla joustavia, pedagogisesti arvioituja ja suunniteltuja. Tarkastelun pohjalta arvioidaan, millä tavalla voidaan toteuttaa lapselle paremmin sopivia pedagogisia ratkaisuja.

YLEINEN TUKI KUULUU JOKAISELLE LAPSELLE

Yleinen tuki kuuluu kaikille lapsille, ja se on laadukasta pedagogiikkaa. Tukitoimet järjestetään aina esiopetuksen opettajien ja muun henkilöstön yhteistyönä.

YLEISEEN TUKEEN KUULUU ESIMERKIKSI SEURAAVIA ASIOITA:

- ◆ turvallisen ilmapiirin luominen ryhmään
- ◆ arjen struktuurien käyttöön ottaminen
- ◆ tilanteiden ennakointi
- ◆ osallistamisen menetelmät
- ◆ leikin ohjaaminen
- ◆ rakentava vuorovaikutus
- ◆ jokaisen lapsen vahvuusperustainen huomioiminen
- ◆ rakentava ja ohjaava palautteenanto
- ◆ sensitiivisyys
- ◆ monikanavainen ohjaus ja opetus
- ◆ opetuksen ja tehtävien eriyttäminen
- ◆ joustavien ryhmien muodostaminen
- ◆ ympäristön räätälöinti.

Kukin aikuinen ja lapsi osaltaan rakentaa turvallista yhteisöä, jossa vallitsee työrauha ja jossa jokainen yksilö huomioidaan omine vahvuuksineen. On tärkeää, että ryhmän toimintatavat ovat kaikkia lapsia kannustavia, rohkaisevia ja osallistavia. Lapsille tarjottavat tukitoimet ovat vahvuusperustaista ratkaisukeskeistä tukea. Yleistä tukea antavat kaikki ryhmän aikuiset, myös sijaiset ja opiskelijat, jotka ovat harjoittelemassa työtehtäviin osana opintojaan. Siten opiskelijaharjoittelujen ohjauksella henkilöstöllä on tärkeä rooli ohjeistaa ja näyttää, mitkä ovat ryhmän yleisen tuen periaatteet.

Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteiden mukaan jokaiselle lapselle voidaan yleisessä tuessa laatia esiopetuksen oppimissuunnitelma tavoitteellisuuden lisäämiseksi, mutta se ei ole lakisääteinen velvollisuus. Paikallisilla opetussuunnitelman täydennyksillä kuitenkin usein päätetään jokaisen lapsen oppimissuunnitelman laatimisesta.